

Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis

Martin Baloga

<https://doi.org/10.54937/nhe.2023.12.2.43-53>

Synodal Constitutions of the Church of Strigon

Abstract: *In 1493, the Ostrihom Synod was held. It resulted in the document Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis printed in 1494 in Vienna. However, this print was not available to historians for many centuries. In the middle of the 20th century, two specimens were identified. One defective copy of the print is located in Zagreb, and the other one, the only complete copy, is stored in SNK in Martin. The publisher is Theobald Feger and the printer is Johann Winterburger. The press contains several regulations concerning the area of church life. The printed text contains 37 canons of the synod and liturgical calendar. The presented unique item is a part of the envelope and its bookbinding originates from the 19th century. The owner was the Franciscan order in Bratislava, which owned one of the largest libraries in Hungary. Further research of incunabula connected to the territory of Hungary may reveal more similarly rare documents.*

Keywords: *Incunabula, Synod, Hungary, Franciscans.*

Úvod

Cirkevné stretnutia, synody alebo nariadenia mali v stredovekom Uhorsku dosah na väčšinu spoločnosti. Dôvodom bolo konfesionálne zamerané obyvateľstvo a dominantné postavenie vtedajšej západnej cirkvi. Synoda, teda zhromaždenie, na ktorom sa stretávajú poprední kňazi, rehoľníci a biskupi, rieši mnohé pálčivé problémy cirkvi. V roku 1493 ostrihomský arcibiskup Hypolit d'Este zvolal ostrihomskú provinciálnu synodu.¹ Výsled-

---

¹ ŠPIRKO, Jozef. *Cirkevné dejiny: s osobitným zreteľom na vývin cirkevných dejín Slovenska, II. sväzok*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, 1943, s. 60.

kom bol dokument *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, ktorý dali v roku 1494 vytlačiť vo Viedni.² Využitím vtedajšieho moderného výdobytku, tlače, zabezpečili jej rýchlu distribúciu. Na dlhé stáročia však táto tlač nebola historikom dostupná. V polovici 20. storočia sa podarilo identifikovať jej dva exempláre. Ostrihom, ako centrum cirkvi v Uhorsku, zohrával pre Slovensko dôležitú úlohu, keďže väčšina územia, ktorú spravoval v stredoveku, sa nachádzala na jeho terajšom území. Výnimkou je územie Nitrianskeho biskupstva (Trenčianska župa) a Jágorského biskupstva (Šariš, Abov a Zemplín). Okrem toho, závery tejto provinciálnej synody ovplyvňovali aj ďalšie podobné nariadenia na úrovni diecéz.³

Príspevok sa snaží objasniť základné obsahové tézy dokumentu s prihliadnutím na najpálčivejšie problémy vtedajšej cirkvi. Prínosné je aj identifikovanie hlavných strojcov dokumentu, akými boli tlačiar, vydavateľ a objednávateľ tlače. Keďže ide o jedinečný exemplár (jediný kompletne zachovaný), predstavené sú aj podrobné exemplárne informácie. Týkajú sa okrem vlastníka tlače aj väzby alebo rukopisných zápisov v tlači. Podstatným je aj dôvod, prečo sa daná tlač v súčasnosti nachádza vo fondoch SNK v Martine a v iných knižniciach absentuje.

Výskum tlače v minulosti

Po prvýkrát sa cirkevní historici venovali tejto tlači v polovici 18. storočia.⁴ Ďalší bádatelia s tlačou nepracovali priamo, pravdepodobne kvôli jej nezvestnosti, ale preberali informácie z literatúry.⁵ Tlač z roku 1494 obsahujúca závery ostrihomskej synody prvýkrát odborné bibliograficky popísal Josip Badalič v roku 1952.⁶ Tento defektný exemplár je uložený v Metropolitnej knižnici v Záhrebe.⁷ O druhej zachovanej a už kompletnej tlači uloženej v SNK v Martine sa odborná verejnosť dozvedela o sedem rokov neskôr, v roku 1959, vďaka spracovaniu inkunábul Dr. Imrichom Kotvanom v knižnici miestneho pracoviska Matice slovenskej v Bratislave.⁸ Toto pracovisko dostalo na starosti tzv. Zvozné knižnice kláštorov, ktoré boli týmto inštitúciám násilne zhabané po zrušení kláštorov, teda po Akcii K a Akcii R v roku 1950. Po odstránení rehoľníkov bol ich majetok vo forme kníh znárodnený a prenesený aj do Marianky, respektíve do Bratislavy. Neskôr boli knihy uložené v kláštore františkánov v Bratislave, kde sídlilo aj miestne pracovisko.⁹ Po publikovaní tohto katalógu bol aj tento exemplár reflektovaný v literatúre so zameraním na

² *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*. Vienne impresse: per Johanem Winterburg, Anno salutis 1494 die quarta decima mensis Aprilis (14.4.1494). sig. SNK Inc C 58/prív.4.

³ JABLONSKÝ, Dávid. Nitriansky biskup Anton a Nitrianska diecézna synoda (1494). In *Studia Historica Nitriensia* 24. Nitra: Katedra historie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2020, roč. 24, č. 1, s. 64 – 92. <https://doi.org/10.17846/SHN.2020.24.1.64-92>

⁴ PÉTERFFY, Carolus. *Sacra concilia ecclesiae romano-catholicae in regno Hungariae*. Vienne: Typis Kaliwodianis, 1742, s. 216 – 233.

⁵ BORSA, Gedeon. *Constitutiones Novae Almae Ecclesiae Strigoniensis*. In *Magyar Könyvszemle*, 1956, 72. évfolyam, č. 4, s. 288.

⁶ BADALIČ, Josip. *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Jugoslav. Akad. znanosti i umjetnosti, 1952, č. 372.

⁷ Pozri aj: BORSA, Gedeon. *Constitutiones Novae Almae Ecclesiae Strigoniensi*, s. 287 – 293.

⁸ KOTVAN, Imrich. *Inkunábuly knižnice miestneho pracoviska Matice slovenskej v Bratislave*. Martin: Matica slovenská, 1959, s. 41.

⁹ KOTVAN, Imrich. *Inkunábuly knižnice miestneho pracoviska Matice slovenskej v Bratislave*, s. 5.

bibliografické údaje a vlastníka.¹⁰ Dnes je táto vzácna tlač uložená vo fondoch SNK v Martine, ktorej sa ju navyše podarilo zdigitalizovať, a tak sprístupniť bádateľom.¹¹

Tematike kánonického práva z pohľadu synodálneho zákonodarstva v období stredoveku sa venovalo niekoľko samostatných štúdií.¹² Už mamograficky je táto oblasť spracovaná v Poľsku a aj v Českej republike. Z perspektívy našich reálií sú dôležité aj publikácie maďarských autorov ako János Bak alebo Peter Erdő, ktorí sa ale viac orientujú na obdobie vrcholného stredoveku.¹³

Osobnosti spojené s vydaním tlače

Ani nie 40-stranová tlač uložená v SNK predstavuje jediný dnes známy kompletne zachovaný exemplár na svete. Životný príbeh jej vydavateľa Theobalda Fegera nám veľa prezrádza o rozvoji knižnej kultúry v Uhorsku. Bol najvýznamnejším kníhkupcom a vydavateľom, ktorý pôsobil v hlavnom meste Uhorska, v Budíne, na prelome 15. a 16. storočia. Diela, ktoré si u neho objednali jeho uhorskí zákazníci, tlačil vo Viedni, v Benátkach, v Norimbergu alebo v Brne.¹⁴ V kolofóne predmetnej tlače sa označuje ako knihovník a obyvateľ vtedajšieho hlavného mesta Budína.¹⁵ Dôkazom jeho pôsobenia aj v iných mestách sú tlačiarenské údaje uvádzané v iných tlačiach. Napríklad *Breviarium Strigoniense* z roku 1484 obsahuje kolofón, kde uvádza: *Theobaldo feger d[e] kirchemcura*.¹⁶ Z hľadiska slovenských dejín je Feger známy ako vydavateľ *Uhorskej kroniky*, kde sa prvýkrát v tlačenej verzii stretávame s pomenovaním „Slovák“.

¹⁰ Borsa Gedeon. Beiträge zur Bibliographie der Drucke von Johannes Winterburger. II. In *Das Antiquariat (Wien)*, č. 9 – 10, 1962, s. 229 – 232.

¹¹ <https://dikda.snk.sk/view/217ca25d-5b34-4259-8d65-9be493d06a63?page=42e73989-ce21-4685-85df-a20aa5f886e7>

¹² Zo slovenského prostredia poznáme niekoľko štúdií: MALOVECKÁ, Milota. K uhorským cirkevným synodám v stredoveku: (s podrobnou analýzou provinciálnej synody konanej vo Dvoroch nad Žitavou v roku 1307). In *Studia archaeologica Slovaca mediaevalia. Človek – sacrum – prostredie*. Levoča: Kláštorisko, 2006, s. 197 – 206; GLEJTEK, Miroslav. Práva a povinnosti stredovekých uhorských arcibiskupov a biskupov pri správe arcidiecéz a diecéz z pohľadu kánonického práva. In GLEJTEK, Miroslav. *Arcibiskupi a biskupi Uhorska: moc prelátov a jej prejavy v stredoveku*, Bratislava: Post Scriptum, 2020, s. 71 – 92; JABLONSKÝ, Dávid. Nitriansky biskup Anton a Nitrianska diecézna synoda (1494). In *Studia Historica Nitriensia*, Nitra: Katedra histórie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2020, roč. 24, č. 1, 2020, s. 64 – 92;

<https://doi.org/10.17846/SHN.2020.24.1.64-92>

JABLONSKÝ, David. Vesprémsky biskup Peter Berislo a vesprémska diecézna synoda z roku 1515. In *Konštantínove listy = Constantine's Letters*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre – Filozofická fakulta: Ústav pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína a Metoda, 2019, roč. 12, č. 2, s. 59 – 68;

<https://doi.org/10.17846/CL.2019.12.2.59-68>

JABLONSKÝ, David. Vybrané príklady problematického prijímania nariadení uhorských katolíckych synod v 16. a 17. storočí v náboženskej praxi. In *Konštantínove listy = Constantine's Letters*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre – Filozofická fakulta: Ústav pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína a Metoda, 2017, roč. 10, č. 1, s. 222 – 232. <https://doi.org/10.17846/CL.2017.10.1.222-232>

¹³ Súhrn literatúry k danej problematike je zaznamenaný v štúdií: KRAFL, Pavel. Synody a synodální zákonodárství ve středovýchodní Evropě. Přehled bádání za posledních patnáct let. In *Český časopis historický*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2013, roč. 111, č. 1, s. 117 – 143.

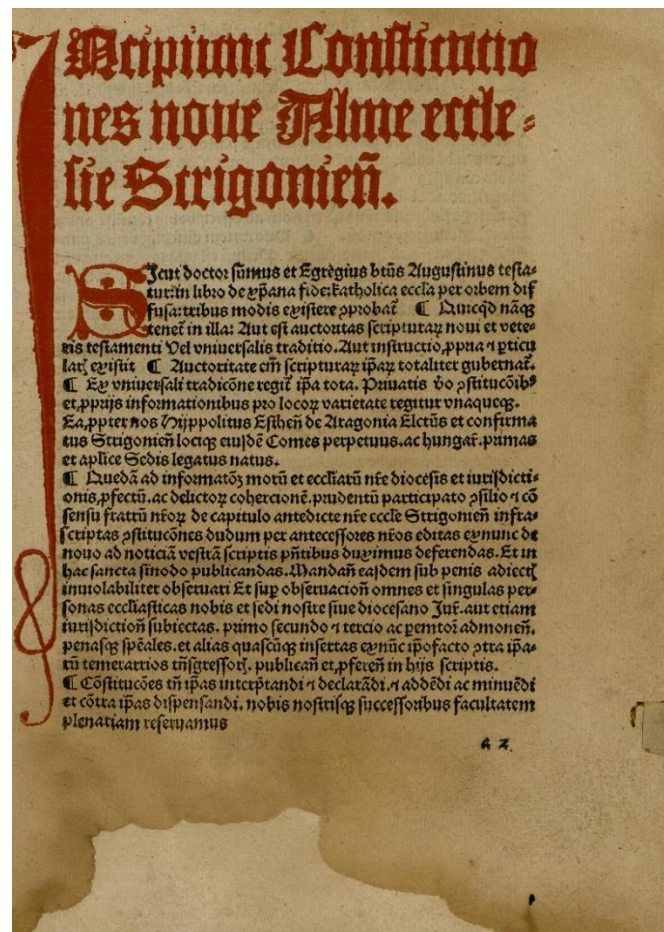
¹⁴ STEIFF, K. Feger, Theobald. In *Allgemeine Deutsche Biographie*, 1904, roč. 48, s. 507 – 508 [online version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd129016047.html#adbcontent>

¹⁵ „cura et impensis Theobaldi feger librarii et [con]ficius Budensis“. *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*. Vienna: Johann Winterburg, for Theobaldus Feger, 14 Apr. 1494, sig. SNK Inc C 58/prív. 4.

¹⁶ *Breviarium Strigoniense*. [Nuremberg: Georg Stuchs], for Theobaldus Feger, 1484, 2°; GW 5469. Pozri aj: STEIFF, K. Feger, Theobald, s. 507 – 508.

Tlačiarom *Constitutiones* bol Johann Winterburger, prvý menom známy viedenský tlačiar pochádzajúci z Winterburgu v Nemecku. Vo Viedni pôsobil medzi rokmi 1492 – 1519, kde tlačil okrem klasickej literatúry, kalendárov a prírodovedných diel aj liturgické knihy pre rôzne cirkevné inštitúcie pôsobiace v okolitých krajinách.¹⁷

Ďalšou osobnosťou súvisiacou s danou tlačou je vtedajší ostrihomský arcibiskup Ippolita (Hypolit) I. d'Este. Ten sa vďaka rodine vo veľmi mladom veku stal vysokým cirkevným hodnostárom. Manželka uhorského kráľa Mateja Korvína Beatrix Aragonská bola jeho príbuzná, vďaka čomu získal hodnosť najvyššieho cirkevného predstaviteľa Uhorska, ostrihomského arcibiskupa a primasa. Tri roky po synode v roku 1497 opustil Uhorsko a natrvalo sa usadil na Apeninskom polostrove, kedy sa v tom istom roku stal milánskym arcibiskupom.¹⁸ V čase konania synody bol na uhorskom tróne už 4 roky kráľ Vladislav II. Jagelovský (1490 – 1516). Bol to najstarší syn poľského kráľa Kazimíra IV. a jeho vláda je charakteristická úpadkom centralizovanej moci panovníka a postupným nárastom moci aristokracie.¹⁹

Incipit tlače: *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*. Vienna: Johann Winterburg, for Theobaldus Feger, 14 Apr. 1494, sig. SNK Inc C 58/prív.4

¹⁷ *Encyklopedie knihy*. Johann Winterburger [online], 2019, [citované 20. 8. 2023] <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Johann_Winterburger&oldid=16462>

¹⁸ ESTE, Ippolito I d' (1479 – 1520). In *The Cardinals of the Holy Roman Church*. [citované 20. 8. 2023] <https://cardinals.fiu.edu/bios1493.htm#Este>

¹⁹ KÓNYA, Peter. *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, s. 156.

Constitutiones synodales po obsahovej stránke

Z hľadiska práv a povinností diecézneho biskupa bolo práve zvolávanie diecéznych synod dôležitou oblasťou ich právomocí. Účastníkmi boli všetci vrcholní predstavitelia kléru ako členovia kapituly, archidiaconi, dekáni, farári a zástupcovia rehoľných spoločenskostí. Pre zasvätené osoby bola synoda priestorom pre budovanie vzájomných vzťahov a oboznámenie sa s nariadeniami cirkevných koncilov alebo s myšlienkami všeobecných autorít cirkvi. Partikulárne zákony biskupa boli často uvádzané do života práve na týchto synodách, kde mohlo dôjsť aj k potrebnej diskusii.²⁰

Obsahom tlače sú viaceré pravidlá, ktoré upravovali život duchovenstva a obyčajného ľudu z pohľadu kresťanskej náuky a platného kánonického práva. Vo všeobecnosti sa tento súbor zákonov vydaných miestnym biskupom nazýval diecézne statuta. Mali formu partikulárneho cirkevného práva a ich cieľom bolo normami upravovať miestne cirkevné problémy ako aj svetské záležitosti, ktoré spadali pod jej jurisdikciu. Tematicky mohli uchopiť širokú paletu oblastí.²¹

Text tlače *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis* obsahuje 37 kánonov synody plus cirkevný kalendár. Obsahový rozbor nebude úplný, ale sondážny so snahou zachytiť hlavné témy predstaveného dokumentu. Úvodné časti sa obracajú na klérus, kde cirkevná hierarchia žiada napríklad ich bezúhonný život,²² v ktorom ich nezabúdajú napomínať aj v aktivite pomáhať chudobným.²³

Nasledujú state zahŕňajúce nariadenia o siedmich sviatostiach cirkvi. Prvou je krst. Pri návšteve mnohých stredovekých chrámov môžeme v presbytériu alebo v jeho blízkosti vidieť kamennú krstiteľnicu. *Constitutiones* obsahuje usmernenie, aby tento predmet využívaný pri krste mali všetky kostoly. Krstiteľnica mohla byť vyhotovená aj z dreva. Potreba znalosti kréda a modlitby Otče náš pre krstných rodičov vyplývala z ďalšej časti textu o krste.²⁴ Podobne boli upravené podmienky aj pri ďalších sviatostiach, pričom sa zdôrazňovali okolnosti ich prijatia.²⁵

Ďalšia oblasť, ktorá bola v tlači rozsiahlo opisovaná, sa zaoberá bohoslužobnými sláveniami. Cirkevné zhromaždenia boli od 6. storočia povinné pre každého veriaceho a predstavovali aj spoločenský rozmer. Účasť na eucharistickej hostine predstavovala pre veriaceho aj v období vzniku tejto tlače, čiže na konci stredoveku, príležitosť pre stretnutie a združovanie sa so svojou farskou komunitou,²⁶ pričom primárnym poslaním liturgických slávení bola aj je spoločná oslava Boha. Tlačené ustanovenia ostrihomskej arcidiecézy

²⁰ GLEJTEK, Miroslav. *Práva a povinnosti stredovekých uhorských arcibiskupov a biskupov pri správe arcidiecéz a diecéz z pohľadu kánonického práva*, s. 87 – 89.

²¹ KRAFL, Pavel. Diecézní statuta. In *Diecézní Akademická encyklopedie českých dějin*. Sv. 4, D-G (dadaismus – gymnázium). Praha: Historický ústav, 2015, s. 164 – 165.

²² „*Quadruplici aut sciencia vos conuenit ev ornari prout dictum est. Er primo illa que in sacramentorum [Co]uerfatio vuirreprehensibilis. Secundum este sciencia laudabilis.*“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. a2r.

²³ „*Curam pauperum et aliarum miserabilium personarum habete.*“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. a2r.

²⁴ „*Unaque[que] ecclesia baptismales fontes lapideos habeat si pot habere alioquin ad hoc vas habeat ligneum speciale. [...] Patrimos ut suos filios sp[irit]uales simbolum sc[ilicet] credo [et] oroem sniciam sc[ilicet] pater noster.*“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. a2r.

²⁵ Napríklad pri birmovke za zakazuje jej prijatie dvakrát: „*Nullus rn bis debet confirmati sicut nec bis baptistari*“, *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. a3. Alebo podmienka byť pokrstený pokiaľ chcete pristúpiť k birmovke: „*nullus hoc sacramentum nisi baptisatus recipiat.*“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. a3.

²⁶ LE GOFF, Jacques – SCHMITT, Jean-Claude (ed.). *Encyklopedie středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 654 – 655.

preto venujú podstatnú časť textu tejto súčasti cirkevného života. Opisujú dôstojné prežívanie liturgie aj s presným obmedzením predmetov uložených na oltároch. Na oltári môžu byť umiestnené len predmety ako kríž, kniha alebo svietniky.²⁷ Úpravy v liturgii sa dotkli aj jej slávenia, napríklad o čase a spôsobe slávenia v katedrálnom chráme v Ostrihome.²⁸ Časť s názvom *de diuinorum officiorum celebratione* okrem iného vysvetľuje nutnosť prítomnosti iného klerika alebo laika schopného odpovedať kňazovi počas slávenia liturgie.²⁹ Pri liturgii slova sa upozorňovalo na dobré čítanie evanjelií a žalmov s vysvetľujúcimi kázňami,³⁰ keďže obyvateľstvo väčšinou latinsky písaným čítaniam nerozumelo. Vyžadovanie mravnej bezúhonnosti v úvode súvisí aj s nemožnosťou slávenia omše v prípade ťažkého hriechu kňaza. Nakoľko slúženie liturgie patrilo k hlavnej pracovnej náplni klerika, kňaz mal konať nápravu, teda sa vyspovedať, a toto nariadenie mohol porušiť iba v nutných prípadoch.³¹ Z liturgických obradov sa zmieňuje aj úprava pohrebných obradov.³²

Obdobie vzniku tlače sa z pohľadu dejín práva zvykne označovať ako perióda klasickeho kánonického práva. To sa začína od polovice 12. storočia vydaním Gratianovho dekrétu a trvá približne do polovice 16. storočia, teda do Tridentského koncilu. V tomto čase došlo k zvyšovaniu dôležitosti pápežských dekrétov, a naopak, k poklesu partikulárneho práva.³³ Jednou z právomocí biskupa bolo vydanie exkomunikácie alebo zbavenie exkomunikácie veriaceho. Podmienky jeho udelenia alebo zbavenia boli definované aj v tomto dokumente.³⁴ Dodržiavanie kánonického práva najmä z pozície právomoci biskupa sa vyžadovalo pri inštalovaní duchovenstva do cirkevného úradu. Keďže dochádzalo k nerešpektovaniu jeho právomoci, súčasťou výsledkov synody je úprava takýchto prípadov.³⁵

Príklad olomouckých synod ako aj skúmaného textu zo záverov ostrihomskej synody potvrdzuje pretrvávajúceho problému týkajúceho sa vydržiavania konkubín klérom.³⁶ Toto konanie je zároveň porušením celibátu a bolo usmerňované viacerými nariadeniami.

²⁷ „*Super altare nihil nisi capsas et reliquias et cruces libros officio tunc necessarios candelabra.*“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. c8.

²⁸ „*Matutinalia autē et vespertinalia divina officia in eidem er potissime in nostra cathedrali ecclesia modusumuli cum honestate debita celebrentur.*“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b5.

²⁹ „*Nullus sacerdos missam dicat. sed unusquis[que] cleric[um] vel scholarem habeat qui sibi ad missam respondeat Et cum quo si voluerit psalmos dicat.*“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. a8.

³⁰ „*Epistola[rum] et evangelii[m] bene legere et populo at lram exponere scire studete.*“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. a8.

³¹ „*Nemo in mortali p[ec]cato constitutus missar[um] celebrare p[rae]sumat sed prius confiteatur si inuenit[is] sacerdos Et si inuenire non po[s]t. no celebret. nisi causa urgens et necessitas inuincat.*“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. c8.

³² „*de sepulturis.*“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b.

³³ Kánonické právo [online]. *Encyclopaedia Beliana*, ISBN 978-80-89524-30-3. [cit. 2023-08-03]. Dostupné na internete: <https://beliana.sav.sk/heslo/kanonicke-pravo>

³⁴ „*Sententia excommunicationis*“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b2.; „*Oratio absolutionis excommunicatorum*“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b2.

³⁵ „*De pena non confirmatorum in beneficijs suis.*“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b5.

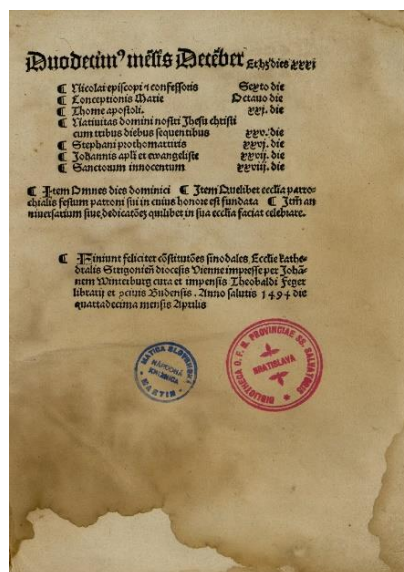
³⁶ KRAFL, Pavel. Konkubinát kleriků v moravském diecézním zákonodárství 13. – 15. století. In *Memoria viva : studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967 – 2014)*. Warszawa; Poznań: Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, 2015 s. 216 – 220.

Išlo napríklad o určenie žien (väčšinou to boli rodinné príslušníčky), ktoré sa mohli zdržiavať v dome farára.³⁷ Obmedzované boli aj podnikateľské aktivity duchovenstva, kedy sa zakazovalo skladovanie a obchodovanie, napríklad s vínom.³⁸

Nariadenia vydávané na diecéznych alebo provenienčných synodách ovplyvňovali aj život rehoľníkov pôsobiacich v rámci diecézy. Príkladom je usmernenie o obliekaní rehoľníkov³⁹ alebo zákaz predstaveným rehoľných komunít prijímať rehoľníka z iného kláštora bez povolenia.⁴⁰

Poslednou časťou tlače je cirkevný kalendár s určením dní, počas ktorých sa mal klérus a laici zdržiavať všetkých prác.⁴¹ Zároveň slúžil ako liturgická pomôcka pre slávenie liturgie.⁴² Kalendár je rozdelený na mesiace s určeným počtom dní a s jednotlivými sviatkami, ktoré sa v danom čase slávil. Sviatky sú doplnené presným uvedením dňa v mesiaci. Okrem bežných sviatkov v roku je osobitne doplnený, napríklad sv. Adalbert, teda Vojtech, ktorý bol hlavným patrónom Ostrihomskeho arcibiskupstva.

Krátke nahliadnutie do obsahu dokumentu odhaľuje mnoho tém aj problémov, ktoré riešila stredoveká uhorská cirkev. Jedným zo spôsobov, ako ich riešiť, bolo zvolat' synodu, definovať problémy, umožniť diskusiu a následne zvolit' riešenie. Tie sa v prípade Ostrihomskej synody z roku 1493 dali vytlačiť, a tak zanechali cenný dokument pre výskum rôznych oblastí života v stredoveku.

Kolofón s provenienčnými pečiatkami františkánov v Bratislave

³⁷ „De Clericis concubinariis et qua pena sint puniendi er quales mulieres in domo possunt habere.“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b3.

³⁸ „Quod cleri vinum in dominibus eorum no thabernent nec officio latu laicoru[m].“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b4.

³⁹ „Quibus vestibus et pannis [et] quo habitu clerici et religiosi vti debent aut qua pena puniam contrafacientes.“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b2.

⁴⁰ „Contra abbates sacri benedicti recipientes monachos alterius monasterij sinelris abbatis vel prioris.“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. c2.

⁴¹ „[...] Circa festiuitates colendas i nostra eccl[es]ia Strigonien[sis] et diocesi vt [quo]cors [et] p[er]petua concordia habeatur Statuimus ut in subscriptis diebus clerici et laici debeant a seruilibus operibus abstinere.“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. c2.

⁴² „Sequitur de festiuitatibus colendis i eccl[es]ia ac diocesi [et] iur[is]dictio[n]e Strigonien[sis].“ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. c2.

Constitutiones synodales – jediný kompletný exemplár

Štúdium knižničných objektov, čiže tlačí, sa často zameriava na obsahovú stránku so snahou získať pre daný výskum čo najviac relevantných prameňov. Zdrojom pre výskum tlače však nemusí byť iba jeho obsah. Bibliografický popis môže odhaľovať zaujímavé informácie, ktoré keď dešifrujeme a správne a zrozumiteľne interpretujeme, odhalíme jedinečné exemplárne dáta. Tieto poznatky sú cenné obzvlášť pri nami skúmanej tlači, ktorá je podľa doterajšieho spracovania svetovým unikátom.⁴³

Prvotné informácie získame už pri letmom pohľade na obal knihy, respektíve na jej väzbu. Predstavovaný unikát je súčasťou konvolútu. Konvolút je súbor dvoch a viacerých monografií (tlačí) zviazaných do jedného exemplára. Môže ísť o tematicky podobné tlače, ale nie je to podmienkou.⁴⁴ Väzba tohto konvolútu je z hľadiska použitého materiálu dosiek lepenková. Ako pokryv je použitý tragantový mramorovaný papier, ktorý získal svoju obľubu u kníhviazačov najmä v 19. storočí.⁴⁵ Preto môžeme povedať, že tlač *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis* sa stala súčasťou konvolútu v priebehu 19. storočia. Keďže z hľadiska množstva strán a rozmerov ide o drobnú tlač, je pochopiteľné, že v priebehu stáročí sa vo väčšine knižníc Uhorska stratila alebo zničila. Zviazanie do konvolútu s ďalšími štyrmi podobne drobnými monografiami jej umožnilo prežiť aj bujaré obdobie vojen, politických prevratov v 20. storočí a barbarského správania ku knihám v 50. rokoch.

Pravdepodobným iniciátorom vytvorenia konvolútu s tlačou obsahujúcou závery synody bol jej vlastník. Za toho môžeme označiť rehoľu františkánov v Bratislave. Dôkazom je rukopisný posesorský záznam v incipite: *Conuentus Posoniensis Frum Minorum*, ako aj kruhová pečiatka na poslednom fóliu v červenom vyhotovení: *Bibliotheca O.F.M. Provinciae Ss. Salvatoris Bratislava*. Na viacerých miestach sa nachádza aj signatúra 4819 z tejto knižnice. Františkáni v Bratislave pôsobia od konca 13. storočia. Kláštor vo vnútri hradieb si postavili v roku 1297. Kláštorňá knižnica františkánov v Bratislave patrila medzi najväčšie knižnice v Uhorsku. Dôvodom bolo aj zriadenie sídla Mariánskej proveniencie v polovici 16. storočia v kláštore františkánov v Bratislave. Tým sa kláštorňá knižnica stala aj provinciálnou knižnicou, čoho potvrdením je už zmieňovaná kruhová pečiatka na popisovanej inkunábule.⁴⁶ V roku 1885 sa odhaduje počet zväzkov tejto knižnice okolo 11. tis. Ďalšie roky počet kníh v knižnici rástol, a v 50. rokoch 20. storočia mala okolo 20 tis. zväzkov.⁴⁷ Podľa niektorých autorov sa nám z nej zachovalo okolo 300 inkunábul (tlače 15. storočia).⁴⁸ No súpis inkunábul na Slovensku, ktorý v roku 1979 knižne vydal Imrich Kotvan,

⁴³ Pozri: <https://data.cerl.org/istc/is00753800>

⁴⁴ *Encyklopédie knihy*, Konvolut. [online], [cit. 11. 08. 2023]. Dostupné z: <[https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Konvolut_\(ti%C5%A1t%C4%9Bn%C3%A1_kniha\)&oldid=14634](https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Konvolut_(ti%C5%A1t%C4%9Bn%C3%A1_kniha)&oldid=14634)>

⁴⁵ *Encyklopédie knihy*, Tragantový papír. [online]. [cit. 11. 08. 2023]. Dostupné z: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Tragantov%C3%BD_pap%C3%ADr&oldid=16833>

⁴⁶ KUZMÍK, Jozef. *Knižné zbierky a knižnice na Slovensku v stredoveku a renesancii: Teória a výskum knižníctva a bibliografie*. *Výskumy* č. 42. Martin: Matica slovenská, 1989, s. 141.

⁴⁷ KOMOROVÁ, Klára – Helena SAKTOROVÁ. *Generálny katalóg tlačí 16. storočia zachovaných na území Slovenska, III. zväzok: Tlače 16. storočia vo františkánskych knižniciach*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2014, s. 7.

⁴⁸ Pozri: KUZMÍK, Jozef. *Knižné zbierky a knižnice na Slovensku v stredoveku a renesancii: Teória a výskum knižníctva a bibliografie*. *Výskumy* č. 42, s. 142.

eviduje ani nie 150 exemplárov inkunábul z tejto knižnice. Väčšina z nich je uložená v Univerzitnej knižnici v Bratislave a v SNK v Martine.⁴⁹

Rukopisné marginálie vpísané do tlačených kníh mali za úlohu pomáhať pri zrakovom vnímaní komplikovaného textu, akými boli traktáty, postily alebo biblie. Takýmto spôsobom si pomáhal aj jeden z čitateľov záverov synody z roku 1494, ktorý na viacerých miestach v tlači zanechal latinské rukopisné marginálie. Poznámky zapísané na margu tlače sú zhotovené pravdepodobne jednou rukou. Objavujú sa na štyroch miestach. V troch prípadoch ide o krátke latinské poznámky⁵⁰ a latinské skratky.⁵¹ Existencia týchto písaných pomôcok dokazuje reflektovanie synodálnych záverov v období krátko po vzniku tlače.

Záver

Výsledky podrobného výskumu exemplára tlače *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis* uloženého v SNK v Martine odhalilo viacero zaujímavostí. Osobnosti spojené s vydaním tlače predstavujú priekopníkov v oblasti knižnej distribúcie v stredoeurópskom priestore, obzvlášť z pohľadu vydavateľa Theobalda Fegera a tlačiaru Johann Winterburgera. Po obsahovej stránke ide o jedinečný dokument. Pomáha dokumentovať cirkevný život aj na nižšej úrovni cirkevnej správy, keďže zaznamenal praktické problémy, s ktorými sa stretával aj nižší klérus. Zmienit' môžeme konkubíny, obchodovanie kléru, nutná prítomnosť vzdelaného laika na liturgii a podobne. Našla sa aj odpoveď na otázku, prečo sa podarilo tomuto exempláru ako jedinému prežiť bez poškodenia až do dnešných dní. Odpoveďou je väzba, ktorá bola vyhotovená v 19. storočí. Pri jej zhotovení dali vlastníci knihy – františkáni v Bratislave, priviazať k sledovanému dokumentu ďalšie 3 tlače, čím získala lepšiu ochranu pred fyzickým poškodením.

Nenahraditeľným poslaním odborníkov v tejto oblasti knižnej kultúry je podrobný exemplárny výskum, ktorý umožňuje odhaliť viacero špecifik často prehliadaných unikátnych dokumentov. Ich sprístupnenie vo forme digitálnych kópií môže pomôcť bádateľom z viacerých oblastí, často odkázaním len na sekundárnu literatúru.⁵² Pokračovanie výskumu inkunábul spojených s územím Uhorska môže v budúcnosti odhaliť viacero podobne vzácnych dokumentov.

---

⁴⁹ KOTVAN, Imrich. *Inkunábuly na Slovensku*. Martin: Matica slovenská, 1979, s. 485. Zväzky tlačí zo 16. – 20. storočia zo všetkých kláštorňých knižníc františkánov pôsobiacich na Slovensku sú uložené v SNK v Martine.

⁵⁰ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. c8; *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b7; *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b8.

⁵¹ *Constitutiones Synodales Ecclesiae Strigoniensis*, f. b8.

⁵² V prípade využitia záverov dôležitej provinciálnej synody boli odkázaní na sekundárnu literatúru najmä z 18. storočia. Pozri napr.: NEMEŠ, Jaroslav. Testament bratislavského kanonika Gašpara Romera z roku 1517 a jeho ekonómia spásy. In NEMEŠ, Jaroslav – PAPAJÍK, David (eds.). *Ružomberský historický zborník III. : vydaný pri príležitosti životného jubilea prof. PaedDr. PhDr. Pavla Marka, Dr.* Ružomberok: Filozofická fakulta Katolíckej univerzity, 2009, s. 153.

BIBLIOGRAFIA

Použitá literatúra:

- BADALIĆ, Josip. *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Jugoslav. Akad. znosti i umjetnosti, 1952, 258 s.
- BORSA, Gedeon. Beiträge zur Bibliographie der Drucke von Johannes Winterburger. Das Antiquariat 12, 1956, s. 213 – 216 a 16, 1960 – 1962.
- Encyklopedie knihy, Johann Winterburger [online], 2019, [citované 20. 11. 2022] <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Johann_Winterburger&col-did=16462>
- ESTE, Ippolito I d' (1479-1520). In *The Cardinals of the Holy Roman Church*. [citované 20. 8. 2023] <https://cardinals.fiu.edu/bios1493.htm#Este>
- GLEJTEK, Miroslav. Práva a povinnosti stredovekých uhorských arcibiskupov a biskupov pri správe arcidiecéz a diecéz z pohľadu kánonického práva. In GLEJTEK, Miroslav. *Arcibiskupi a biskupi Uhorska : moc prelátov a jej prejavy v stredoveku*, Bratislava: Post Scriptum, 2020, s. 71 – 92.
- JABLONSKÝ, Dávid. Nitriansky biskup Anton a Nitrianska diecézna synoda (1494). In *Studia Historica Nitriensia* 24. Nitra: Katedra historie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2020, roč. 24, č. 1, s. 64 – 92. <https://doi.org/10.17846/SHN.2020.24.1.64-92>
- JABLONSKÝ, David. Vesprémsky biskup Peter Berislo a vesprémska diecézna synoda z roku 1515. In *Konštantínove listy = Constantine's Letters*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre – Filozofická fakulta : Ústav pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína a Metoda, 2019, roč. 12, č. 2, s. 59 – 68. <https://doi.org/10.17846/CL.2019.12.2.59-68>
- JABLONSKÝ, David. Vybrané príklady problematického prijímania nariadení uhorských katolíckych synod v 16. a 17. storočí v náboženskej praxi. In *Konštantínove listy = Constantine's Letters*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre – Filozofická fakulta: Ústav pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína a Metoda, 2017, roč. 10, č. 1, s. 222 – 232. <https://doi.org/10.17846/CL.2017.10.1.222-232>
- Kánonické právo [online]. *Encyclopaedia Beliana*, ISBN 978-80-89524-30-3. [cit. 2023-08-03]. Dostupné na internete: <https://beliana.sav.sk/heslo/kanonicke-pravo>
- KOMOROVÁ, Klára – Helena SAKTOROVÁ. *Generálny katalóg tlači 16. storočia zachovaných na území Slovenska, III. zväzok: Tlače 16. storočia vo františkánskych knižniciach*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2014, s. 7. ISBN 9788081490361
- KÓNYA, Peter. *Dejiny Uhorska (1000-1918)*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, 787 s. ISBN 978-80-555-0921-1.
- KOTVAN, Imrich. *Inkunábuly knižnice miestneho pracoviska Matice slovenskej v Bratislave*. Martin: Matica slovenská, 1959, 106 s.
- KOTVAN, Imrich. *Inkunábuly na Slovensku*. Martin: Matica slovenská, 1979, 559 s.

- KRAFL, Pavel. Diecézní statuta. In *Diecézní Akademická encyklopedie českých dějin*. Sv. 4, D-G (dadaismus - gymnázium). Praha: Historický ústav, 2015, s. 164 – 165 ISBN 978-80-7286-268-9.
- KRAFL, Pavel. Konkubinát kleriků v moravském diecézním zákonodárství 13. – 15. století. In *Memoria viva : studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967 – 2014)*. Warszawa; Poznań: Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, 2015, s. 216 – 220.
- KRAFL, Pavel. Synody a synodální zákonodárství ve středovýchodní Evropě. Přehled bádání za posledních patnáct let. In *Český časopis historický*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2013, roč. 111, č. 1, s. 117 – 143. ISSN 2570-9208.
- KUZMÍK, Jozef. *Knižné zbierky a knižnice na Slovensku v stredoveku a renesancii: Teória a výskum knihovníctva a bibliografie. Výskumy č. 42*. Martin: Matica slovenská, 1989, 186 s.
- LE GOFF, Jacques – SCHMITT, Jean-Claude (ed.). *Encyklopedie středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002, 935 s. ISBN80-7021-545-3.
- MALOVECKÁ, Milota. K uhorským cirkevným synodám v stredoveku : (s podrobnou analýzou provinciálnej synody konanej vo Dvoroch nad Žitavou v roku 1307). In *Studia archaeologica Slovaca mediaevalia. Človek - sacrum - prostredie*. Levoča: Kláštorisko, 2006, s. 197 – 206 ISBN:80-89187-15-3.
- NEMEŠ, Jaroslav. Testament bratislavského kanonika Gašpara Romera z roku 1517 a jeho ekonómia spásy. In NEMEŠ, Jaroslav – PAPAŽÍK, David (eds.). *Ružomberský historický zborník III. : vydaný pri príležitosti životného jubilea prof. PaedDr. PhDr. Pavla Marka, Dr. Ružomberok: Filozofická fakulta Katolíckej univerzity, 2009, s. 153. ISBN: 978-80-8084-508-7.*
- PÉTERFFY, Carolus. *Sacra concilia ecclesiae romano-catholicae in regno Hungariae*. Vienne: Typis Kaliwodianis, 1742, s. 216 – 233.
- Steiff, K., "Feger, Theobald" in: Allgemeine Deutsche Biographie 48 (1904), s. 507 – 508 [online version]; URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd129016047.html#adbcontent>
- ŠPIRKO, Jozef. *Cirkevné dejiny: s osobitným zreteľom na vývin cirkevných dejín Slovenska, II. sväzok*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, 1943, 540 s.

Adresa autora:

Mgr. Martin Baloga

Oddelenie spracovania historických knižničných dokumentov
a historických knižničných fondov

Slovenská národná knižnica

Námestie J. C. Hronského 1, 036 01 Martin

email: martin.baloga@snk.sk